

جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۴۰۴، دوره ۸، شماره ۲، صص ۴۱۶-۳۸۱

ارزیابی پایداری اجتماعی - فرهنگی مقصدهای گردشگری در روستاهای هدف

استان آذربایجان غربی

سهیلا عبدی^۱، فاطمه کاظمیه^{۲*}، حسین راحلی^۳

۱ کارشناس ارشد توسعه روستایی، گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشگاه تبریز، دانشکده کشاورزی،

۲* - دانشیار گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشگاه تبریز، دانشکده کشاورزی، (نویسنده مسئول)،

kazemiyeh@tabrizu.ac.ir

۳- استاد گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشگاه تبریز، دانشکده کشاورزی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۲۶

چکیده

هدف از این پژوهش ارزیابی پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری روستایی در استان آذربایجان غربی بود. از لحاظ روش تحقیق، این مطالعه از نوع تحقیقات توصیفی - پیمایشی و کاربردی است. از نظر شیوه جمع‌آوری و دریافت اطلاعات این تحقیق در حوزه مطالعات میدانی قرار دارد. جامعه آماری، سرپرستان خانوارها در چهار روستای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی (شامل ۴ روستای سهولان در شهرستان مهاباد، نصرت آباد در شهرستان تکاب، باغچه جوق در شهرستان ماکو و حسنلو در شهرستان نقده) ۱۱۶۰ نفر می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی مورگان استفاده شده است. حجم نمونه سرپرستان خانوار ۲۹۰ بدست آمد. به منظور انتخاب نمونه آماری از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب استفاده شده است. برای دستیابی به هدف تحقیق در مرحله اول شاخص‌های پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری شناسایی شدند. در مرحله دوم با استفاده از مدل رادار پایداری سطح کلی پایداری اجتماعی فرهنگی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان غربی ارزیابی گردید. یافته‌های تحقیق نشان داد که ابعاد اجتماعی - فرهنگی گردشگری در منطقه مورد مطالعه با امتیاز ۰/۵۹۶ از سطح پایداری متوسط برخوردار است و بیشترین پایداری اجتماعی - فرهنگی با امتیاز ۰/۶۳۷ متعلق به روستای سهولان و کمترین امتیاز پایداری با مقدار ۰/۵۴۰ مربوط به روستای نصرت آباد بود.

واژه‌های کلیدی: توسعه، پایداری اجتماعی، روستاهای هدف، گردشگری روستایی

در عرصه نوین جهانی، تنوع بخشیدن به اقتصاد، رفع مشکلات ناشی از صنعتی‌شدن و آلودگی بیش از حد استاندارد شهرها، افزایش بهره‌وری نیروی انسانی، اشتغال‌زایی، تعامل فرهنگ‌ها و حفظ محیط‌زیست و در مجموع، توسعه پایدار از دغدغه‌هایی است که جهان امروز با آن روبه‌روست و هر یک از کشورها در هر سطحی از توسعه در تلاش هستند تا پاسخ لازم به این مسائل را بیابند. در این میان کشورهایی که به تنوع بخشی اقتصادی روی آورده‌اند و می‌خواهند خود را از اقتصاد تک پایه‌ای برهانند و در جستجوی شناخت ظرفیت‌ها یا خلق مزیت‌های نوین توسعه هستند، بسیار موفق‌تر از دیگر جوامع بوده‌اند. یکی از این مؤلفه‌ها گسترش صنعت گردشگری است که اغلب کشورهایی که به لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت‌ها بهره‌مند هستند، آن را در برنامه توسعه ملی خود گنجانیده‌اند تا از این طریق بتوانند فرایند توسعه ملی خود را تسریع و تکامل ببخشند (شمس‌الدینی، ۱۳۸۹).

آگاهی جوامع از این‌که گردشگری منبع درآمدی ارزی بسیار مناسب و قابل ملاحظه‌ای در اختیار اقتصاد یک کشور قرار می‌دهد، باعث شده است که گردشگری مفهومی بسیار گسترده در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پیدا کند و به عنوان یک صنعت تلقی شود (طهماسبی پاشا و مجیدی، ۱۳۸۴). بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می‌دانند. اگر چه در مناطق مختلف شرایط متفاوت است گردشگری همواره عامل مهمی برای توسعه اقتصادی به حساب می‌آید (ابراهیمی و خسروی‌ان، ۱۳۸۶).

یکی از انواع گردشگری با قدمتی بیشتر از یک قرن، گردشگری روستایی است. گردشگری روستایی با ارائه جذابیت و ایجاد تمایل در استفاده از فضا و ویژگی‌های محیط روستایی برای گردشگران و همچنین کارکردی جهت ارتقاء شاخصهای اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی منطقه میزبان مورد توجه بسیاری واقع شده است (Sharpley, 1997).

با توجه به ماهیت فعالیت گردشگری و ارتباط تنگاتنگی که این فعالیت با فعالیت‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارد، اثرات آن می‌تواند متنوع و گسترده باشد و به ویژه بر محیط محلی و جوامع میزبان اثرات عمیقی بر جای گذارد. در بحث اثرات و فرصت‌های گردشگری روستایی ابتدا باید اثرات مثبت و منفی آن را ارزیابی کرده و بر اساس آن اقدام به برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری در مناطق روستایی نمود. از جمله اثرات مثبت آن میتوان به استفاده بهینه از منابع موجود مانند نیروی کار، جاذبه‌های فرهنگی، ایجاد تحولات اقتصادی - اجتماعی مناسب، مشارکت در حفظ و نگهداری میراث فرهنگی و احیای محیط و طبیعت روستا، برقراری ارتباطات و تعاملات اجتماعی روستائیان با خارج و ایجاد فرصت‌های جدید برای آشنایی با فرهنگ‌های دیگر اشاره نمود. اما از سوی دیگر اثرات منفی توسعه گردشگری روستایی را میتوان تغییرات و یا صدمات وارده به چشم‌انداز روستایی، ارزش‌های فرهنگی، بازآرایی نامطلوب طبقات اجتماعی، فشارهای اضافی به جامعه روستایی، ایجاد تغییر در سبک زندگی و تهدید حریم زندگی و ... نام برد (دربان آستانه، ۱۳۸۵). گردشگری می‌تواند تغییرات فرهنگی و اجتماعی مهمی را در روستاهای میزبان ایجاد کند و از طریق توزیع درآمد، اشتغال‌زایی و کاهش فقر، باعث توسعه و پیشرفت اجتماعی شده و رفاه و سلامت عمومی را ایجاد کند. فرهنگ‌ها با حرکت و گسترش خویش، پایه و اساس تمدن‌ها را شکل می‌دهند. بنابراین، فرهنگ یک جلوه روشن از حیات اجتماعی است. گردشگری با توسعه و گسترش روابط مکانی- فضایی روستاها و دیگر

نقاط سکونتگاهی سبب ایجاد فرصت برای مراودات اجتماعی و تبادلات فرهنگی میان سکونتگاه‌ها و افزایش آگاهی عمومی جامعه روستایی و تکامل و تعالی شخصیت روستاییان با اطلاع از ارزش‌های فرهنگی خود و دیگر مراکز جمعیتی می‌شود که در گذر زمان، باعث تحکیم روابط و مناسبات مابین افراد و اتحاد میان مردم، ایجاد همبستگی و پرهیز از هر گونه تحقیر محلی و سرزمینی می‌شود (شمس‌الدینی، ۱۳۸۹).

تفاوت عمده اثرات فرهنگی-اجتماعی با دو تاثیر عمده دیگر گردشگری (اقتصادی و زیست‌محیطی) به گستردگی ابعاد این تاثیر باز می‌گردد؛ زیرا در بسیاری از موارد این قابلیت را دارد که حتی جنبه‌ای فرامرزی پیدا کند و بر وجهه یک مقصد، تاثیرات نامطلوبی بگذارد؛ تاثیراتی که تصحیح آن در ذهن گردشگران و مشتریان بالقوه، نیازمند صرف زمان و هزینه گزافی خواهد بود. به‌علاوه باید به این نکته نیز توجه داشت که به‌دلیل وجود هم‌پوشانی میان هر سه اثر عمده گردشگری، یک اثر منفی فرهنگی-اجتماعی (مانند بروز تضاد و تنش میان گردشگر و جامعه میزبان) اغلب می‌تواند موجب پدید آمدن حداقل یک نوع تاثیر دیگر، به‌عنوان مثال اقتصادی (از طریق کاهش ورود گردشگر به یک منطقه) شود.

استان آذربایجان غربی با پهنة وسیع و چشم‌اندازهای دلنواز، جزء معدود مکان‌هایی می‌باشد که از امکانات و مواهب گردشگری، از آبشار و دریاچه‌ای زیبا گرفته تا جنگل‌های پهناور و کوهستان‌های بلند و دشت‌های سرسبز برخوردار می‌باشد. در کنار این مواهب خداداد طبیعی، تنوع آثار باستانی و تاریخی، این استان را از نظر پتانسیل گردشگری در موقعیت ممتاز و برجسته‌ای قرار داده است. شایان ذکر است که با توجه به ساخت مورفولوژی استان و وجود روستاهای قابل توجه در این بخش از کشور، تعداد قابل توجهی از این امکانات و ثروت‌های جذاب گردشگری در نواحی روستایی استان قرار دارند (تقدیسی و همکاران، ۱۳۹۴).

استان آذربایجان غربی دارای چهار روستای هدف گردشگری می‌باشد که به دلیل داشتن چشمه‌های آبگرم، مکان‌های تاریخی و جاذبه‌های طبیعی فراوان سالانه پذیرای گردشگران بسیاری هستند ولیکن فقدان رویه‌های مشخص مدیریتی و نظام‌های برنامه‌ریزی و نظارتی تعریف شده از سوی جامعه محلی و نهادهای مرتبط باعث شده تا همزمان با رونق نسبی فعالیت‌های گردشگری در روستاهای هدف، تحول قابل توجهی نمودار نگردد. لذا ضروریست تا ابعاد مختلف پایداری و شاخص‌های مرتبط با آن در این روستاها با یک دیدگاه نظام‌مند و روش‌شناسی قابل اعتماد مورد ارزیابی جامع قرار گیرد. هدف اصلی این مطالعه ارزیابی پایداری اجتماعی- فرهنگی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان غربی و فراهم کردن زمینه توسعه پایدار گردشگری روستایی، در روستاهای تاریخی- فرهنگی و طبیعی و ایجاد ارتباط بین جاذبه‌های گردشگری، فعالیت‌ها، امکانات، خدمات و بازارهای گردشگری از یک سو و بستر سازی برای توسعه پایدار روستایی همه جانبه است. رسیدن به پایداری در ابعاد مختلف آن مستلزم وجود سنجش‌ها، شاخص‌ها و الگوهای صحیح جهانی گردشگری در جهت ارزیابی و تبیین وضعیت پایداری گردشگری است.

مبانی نظری

مفهوم توسعه پایدار برای پوشش دادن همه اشکال توسعه و فعالیت‌های اقتصادی از جمله صنعت گردشگری گسترش یافته است. اما، توجه و حمایت از مفهوم گردشگری پایدار در سطح جهان مورد پذیرش همه قرا نگرفته است. چنانکه

در این ارتباط هانتز (۱۹۹۷) بیان می‌کند که گردشگری پایدار از موضوع اساسی توسعه پایدار دور شده است. مفهوم گردشگری پایدار بر موضوع پایدار کردن گردشگری و نه پایدار کردن اجتماع یا محیط زیست که گردشگری در آن قرار دارد، استوار است، در حالی که این مورد برای محصول گردشگری مورد نیاز است. انتقاد دیگر نسبت به گردشگری پایدار این است که هنوز مفهومی پیچیده و مبهم است. این بحث مطرح است که پایداری ممکن است ارزش علمی لازم برای جلب توجه به موضوعات و مسائلی که برای پایداری لازم است را نداشته باشد. این انتقادها، گردشگری پایدار را به عنوان یک مفهوم ایده آل در نظر می‌گیرند که تنها برای مباحث فلسفی و اجتماعی مفید است (رضوانی، ۱۳۸۷). بنابراین، تفسیر مفهوم توسعه پایدار در گردشگری همچنان مبهم باقی مانده است و تعدادی از رویکردهای مختلف در تلاش برای تعریف و تعیین توسعه پایدار در گردشگری و نه آنچه پیشنهاد شده هستند. چنانکه کوکوسیز (۱۹۹۶) چهار تفسیر مختلف از پایداری در گردشگری را شناسایی کرده است. این چهار دیدگاه عبارتند از: ۱- پایداری اقتصادی گردشگری ۲- پایداری اکولوژیکی گردشگری ۳- توسعه صنعت گردشگری پایدار ۴- گردشگری به عنوان بخشی از استراتژی برای توسعه پایدار.

ارزیابی پایداری اغلب به عنوان فرایندی تعریف می‌شود که از طریق آن مفهوم ضمنی یک عمل ابتکاری بر روی پایداری ارزیابی می‌شود، ارزیابی‌های پایداری نسبی به طور اجتناب ناپذیری دارای مفاهیم اجتماعی هستند و همین امر دلیل آن است که چرا این همه تعریف وجود دارد. (فراهانی، ۱۳۸۵). ارزیابی پایداری، به طور فزاینده‌ای به عنوان ابزاری مهم برای کمک به تغییر برای حرکت به سوی پایداری است. با این توصیف ارزیابی پایداری ابزاری است که می‌تواند به تصمیم‌سازان و سیاست‌گذاران مختلف از جمله برنامه ریزان در حوزه گردشگری کمک کند تا تصمیم بگیرند که آنها چه اقداماتی را باید یا نباید در تلاش برای ساختن جامعه ای پایدارتر انجام دهند.

ارزیابی پایداری توسعه گردشگری در این خواهد بود که بیش از لازم را در خصوص تدوین برنامه ریزی و آرایه راهبردها و الگوهای پایدار توسعه گردشگری روستایی به دست داده و جهت تغییرات و ظرفیت تحمل پذیری جامعه را نشان می‌دهد. فرایند ارزیابی پایداری به طور مشخص باید جنبه های اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی را مستقل از سیاست ها، طرح ها و برنامه ها مورد توجه قرار دهند و این موضوع باید با دیگر ابزار مدیریتی به عنوان بخشی از رهیافت کل گرا برای یکپارچگی محیطی- اقتصادی هماهنگ و متناسب گردد.

استفاده از روش های ارزیابی مرتبط با مقیاس اجرایی برای شاخص ها در جهت ارائه یک واحد مشترک در تجمیع شاخص می باشد. با ترکیب شاخص ها، همه آنها از نظر درصد عملکرد توصیف می شوند، و این امکان را برای نشان دادن عملکرد جامع رفاه انسانی و زیست محیطی را بوجود می آورد. این اطلاعات، از شاخص های منفرد به شاخص های یکپارچه، می تواند ارزیابی از اجزاء و شناسایی اولویت ها را برای عمل مورد حمایت قرار دهد. در این رابطه اتحادیه بین المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (IUCN) بوسیله گویجت و ماسیو (۲۰۰۱) فرایند هفت مرحله ای برای ارزیابی پایداری آرایه کرده است که این مراحل عبارتند از:

- ۱- تعیین هدف ارزیابی ۲- تعریف سیستم و اهداف ۳- تعیین ابعاد و شناسایی عناصر و موضوعات ۴- انتخاب شاخص ها و معیارهای عملکرد ۵- جمع آوری داده ها و ترسیم شاخص ها ۶- ترکیب معرف ها و ترسیم شاخص ها ۷- بررسی نتایج و ارزیابی پیامدها. (Guijt and Moiseev, 2001).

شریف‌زاده و مراد نژادی (۱۳۸۱)، در پژوهش خود با عنوان توسعه پایدار و گردشگری روستایی، گردشگری روستایی را به صورت مفهومی بررسی کرده و ضمن تعریف ابعاد پایداری در گردشگری روستایی در راستای توسعه منابع انسانی با توجه به ظرفیت‌های گسترده کشور، معیارهای پایداری در صنعت گردشگری را برشمرده و در نهایت با ارائه و تبیین رهنمودهایی به شناخت زمینه‌ها و ابعاد مختلف گردشگری روستایی کمک می‌نماید.

فراهانی (۱۳۸۵) به ارزیابی پایداری در نواحی روستایی با تاکید بر عوامل اجتماعی و اقتصادی (مطالعه موردی: روستای تفرش) پرداخته است. در این پژوهش، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در پی برخورد با مسئله ناپایداری ها در نواحی روستایی و در صدد پاسخگویی به پرسش های مطرح شده در زمینه پیوند مسایل و متغیرهای اجتماعی و اقتصادی با پایداری جوامع روستایی است. رویکرد اساسی این پژوهش رویکرد جامع و تحلیل یکپارچه و نظام مند است.

مهدوی (۱۳۹۰) به ارزیابی پایداری توسعه گردشگری روستایی در ایران (مطالعه موردی: روستاهای تاریخی - فرهنگی ایران) پرداخته است. در این پژوهش، نتایج به دست آمده از روش میدانی ارزیابی پایداری به وسیله بارومتر پایداری نشان می‌دهد که در مجموع، روستاهای مورد مطالعه از سطح پایداری نسبتاً متوسطی برخوردارند.

اکبریان رونیزی و رضوانی (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای به تحلیل و تبیین پایداری توسعه گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دماوند) پرداخته‌اند. محققین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه) و روش‌های غیر آماری (بارومتر و رادار پایداری) به کار گرفته‌اند. نتایج این مطالعه نشان داده است که توسعه گردشگری روستایی در ناحیه مورد مطالعه در سطح پایداری ضعیف قرار دارد که البته در بین روستاهای نمونه، از لحاظ وضعیت پایداری گردشگری، تفاوت معنادار آماری دیده می‌شود. همچنین نتایج بیانگر آن است که بین میزان پایداری گردشگری روستاها با معیارهای فاصله از کلان شهر تهران، میزان جمعیت و تعداد گردشگران، رابطه مستقیم معنادار آماری وجود دارد.

وزین و شیخی (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای پیامدهای فرهنگی توسعه گردشگری در کشور را از دیدگاه خبرگان مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که گردشگری در سطح جامعه محلی بر شاخص‌های احیای سنت‌ها و مراسم بومی، حفاظت از مکان‌های تاریخی و باستانی و آشنایی با آداب و رسوم فرهنگ‌ها مختلف اثرات مثبت داشته است اما اگر توسعه گردشگری بدون برنامه‌ریزی دقیق جریان یابد منجر خواهد بود.

ویلسون (۱۹۹۶) در بررسی مسئله پایداری در گردشگری کارائیب در باربادوس و ایالت لوکیا دریافت که سیاست های توسعه پیشتیبانی کننده رشد گردشگری می باشد در حالی که توسعه گردشگری پایدار مسائل و مشکلات زیادی ایجاد کرده است و شکاف قابل توجهی بین تئوری و عمل در توسعه گردشگری پایدار دیده می شود.

دریمل و کومون (۱۹۹۶) نیز در تحقیقی با بررسی معیارهای اقتصادی-اجتماعی برای گردشگری پایدار در استرالیا با هدف کاهش موانع بزرگ نواحی تاریخی جهان نشان داد که به منظور توسعه گردشگری پایدار ابتدا: مدیران آژانس ها بایستی اطلاعات کاملی برای مدیریت داشته باشند. دوم: یک جریان کاهش نیافتنی از منافع شبکه ای اقتصادی می باید توسعه و تقویت شود.

یارکووا و استوی کوا (۲۰۰۸) پژوهشی با عنوان پایداری گردشگری روستایی در بلغارستان انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که: ۱- گردشگری روستایی در مناطق مورد مطالعه به سطح مطلوبی از توسعه خود نرسیده است ۲- روش های بازاریابی نیازمند توسعه محصولات پیچیده گردشگری مطابق با نیازهای مختلف گردشگران می باشد. ۳- عوامل طبیعی، جغرافیایی، انسانی، فیزیکی و اقتصادی توسعه در مناطق مورد مطالعه فراهم و آماده است.

سسوتی ایننگتاس و مناف (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای به تحلیل توسعه گردشگری پایدار روستایی در روستای کوتهورجو پرداختند. هدف از این پژوهش بررسی امکان سنجی توسعه روستای گردشگری در کوتهورجو است. عناصر مورد ارزیابی در این مطالعه، امکان سنجی اجتماعی و اقتصادی و امکان سنجی مالی بود. نتایج نشان داد که این روستا دارای زیرساخت های کافی و امکانات گردشگری است. متأسفانه، امکان سنجی مالی نشان داد که توسعه گردشگری روستایی برای تلاش برای ارتقاء زاغه‌ها امکان پذیر نبوده است. در نهایت محققین با در نظر گرفتن مردم به عنوان موضوع اصلی توسعه پایدار، راهکارهای مختلفی برای توسعه روستایی گردشگری ارائه دادند.

یان (۲۰۱۹) در تحقیقی راهکارهای توسعه گردشگری تاریخی- فرهنگی را مورد بررسی قرار داد. نتایج تحقیقات وی نشان داد که فهرست‌بندی جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی و شرح مختصری از شخصیت‌های تاریخی یک منطقه، مشارکت ذینفعان در توسعه گردشگری، بازاریابی و تبلیغات مناسب، مدیریت یکپارچه و سیستماتیک در راستای کنترل و نظارت بر توسعه گردشگری و شناسایی چالش‌های پیش‌رو از راهکارهای موثر در راستای توسعه گردشگری پایدار محسوب می‌شوند.

در مطالعه‌ای دیگر حایق (۲۰۲۰) به بررسی سیاست‌های گردشگری فرهنگی در مناطق در حال توسعه (مطالعه موردی ساراواک، مالزی) پرداخته است. نتایج یافته‌های وی نشان داد که سیاست‌های جذب گردشگری در منطقه مورد مطالعه با هدف کسب سودآوری اقتصادی بیشتر موجب بی‌تفاوتی نسبت به ارتقای ارزش‌های سنتی و فرهنگی شده است و الگوها و ارزش‌های فرهنگی به حاشیه رانده شده‌اند. مدل سیاست مشارکتی پیشنهاد پژوهشگر برای حل چالش‌های فرهنگی گردشگری بود.

بررسی و مطالعه پیشینه تحقیق حاضر نشان می‌دهد که در اکثر تحقیقات خارجی و مطالعات داخلی عمدتاً به اثرات و پیامدهای گردشگری و نقش آن در توسعه پایدار روستایی پرداخته شده و تنها در چند مورد به طور خاص بر روی شاخص‌های پایداری تأکید شده است. رشد گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه پایدار روستایی، تفکر نسبتاً جدیدی است که سیاستگذاران محلی در جوامع روستایی به اهمیت این راهبرد پی برده‌اند، اما تجربه کافی برای اجرای آن را ندارند. امید است با اجرای این مطالعه گامی در جهت بهبود وضعیت پایداری اجتماعی گردشگری در مناطق مورد مطالعه برداشته شود.

روش‌شناسی تحقیق

از لحاظ روش تحقیق، این مطالعه از نوع تحقیقات توصیفی- پیمایشی و کاربردی است. از نظر شیوه جمع‌آوری و دریافت اطلاعات این تحقیق در حوزه مطالعات میدانی قرار دارد. هدف اصلی این تحقیق ارزیابی پایداری اجتماعی- فرهنگی توسعه گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی شامل ۴ روستای سهلان

در شهرستان مهاباد، نصرت آباد در شهرستان تکاب، باغچه جوق در شهرستان ماکو و حسنلو در شهرستان نقده می باشد. جامعه آماری سرپرستان خانوارها در چهار روستای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی ۱۱۶۰ نفر می باشد. برای تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی مورگان استفاده شده است. حجم نمونه سرپرستان خانوار ۲۹۰ بدست آمد. به منظور انتخاب نمونه آماری از روش نمونه گیری طبقه ای متناسب استفاده شده است.

به منظور گردآوری داده های مورد نیاز از پرسشنامه استفاده شده است. با توجه به هدف پژوهش و همچنین پیشینه تحقیق و ادبیات موضوع و با همکاری و مشورت اساتید و کارشناسان، پرسشنامه اولیه طراحی گردید. سپس با استفاده از نظرات اساتید، کارشناسان سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و بنیاد مسکن و هم چنین بررسی های میدانی در منطقه مورد مطالعه پرسشنامه نهایی تهیه شد. در این مطالعه از روش آلفای کرونباخ جهت سنجش پایایی ابزار اندازه گیری استفاده شده است. روش آلفای کرونباخ برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار اندازه گیری از جمله پرسشنامه ها یا آزمون هایی که خصیصه های مختلف را اندازه گیری می کند به کار می رود (سرمد و همکاران، ۱۳۸۵). ضریب آلفای کرونباخ بین صفر و یک در نوسان است. اگر مقدار آلفای کرونباخ از ۰/۷ بیشتر باشد پایایی ابزار اندازه گیری قابل قبول تلقی می گردد. در این مطالعه آلفای کرونباخ ۰/۸ بدست آمد. برخلاف اعتماد یا پایایی، که عمده تاً یک مسأله کمی و قابل اندازه گیری است، اعتبار یا روایی

مسأله ای کاملاً کیفی است. در این مطالعه اعتبار محتوایی، با نظرخواهی از اساتید راهنما و مشاور و کارشناسان اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان آذربایجان غربی انجام گرفت و تایید گردید. روستاهای مورد مطالعه از موقعیت های مختلف طول و عرض جغرافیایی برخوردار بوده است (شکل ۱).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی روستاهای مورد مطالعه استان آذربایجان غربی

ویژگی ها و ساختارهای طبیعی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی روستاهای مورد مطالعه

روستای سهولان در بخش مرکزی شهرستان مهاباد در دهستان آختاچی غربی در منطقه کوهستانی و خوش آب و هوا واقع شده است. این روستا در شیب تند رو به روی دامنه شمالی کوه سهولان استقرار

یافته و با داشتن غار آبی سهولان به عنوان محل تاریخی و تفریحی مورد توجه می باشد، اکثر مردم روستای سهولان زارع و دامدار هستند. که ساکنان این روستا بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، دارای ۱۳۷ نفر جمعیت با نرخ رشد مثبت است که ۷۶ نفر مرد و ۶۱ نفر زن می باشد که ۳۷ نفر آنان در گروه سنی ۱۸-۶۶ ساله قرار دارد و جزو جامعه آماری مطالعه حاضر می باشد. از نظر زیر ساخت ها و خدمات گردشگری دارای مراکز اقامتی، پذیرایی و کافه سنتی و آلاچیق های تفریحی پارکینگ عمومی، محوطه مخصوص و سرویس بهداشتی عمومی می باشد.

روستای ح سنلو در بخش محدیار شهر استان نقره بخش ح سنلو در منطقه کوهستانی و خوش آب و هوا واقع شده است. این روستا در نزدیکی سد تالاب ح سنلو استقرار یافته و با داشتن تپه ح سنلو به عنوان محل تاریخی و تفریحی مورد توجه می باشد، اکثر مردم روستای ح سنلو زارع و دامدار هستند. ساکنان این روستا بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، دارای ۱۲۷۷ نفر جمعیت با نرخ رشد مثبت است که ۶۶۶ نفر مرد و ۶۱۱ نفر زن می باشد که ۸۴ نفر آنان در گروه سنی ۱۸-۶۶ ساله قرار دارد و جزو جامعه آماری مطالعه حاضر می باشد. از نظر زیر ساخت ها و خدمات گردشگری دارای مراکز اقامتی، پذیرایی و بازار محلی و بستنی محلی و موزه می باشد.

روستای باغچه جوق در بخش مرکزی شهر استان ماکو در دهستان قلعه در سی و منطقه کوهستانی و خوش آب و هوا واقع شده است. این روستا در شمال ماکو استقرار یافته و با داشتن کاخ و باغ سردار به عنوان محل تاریخی و تفریحی مورد توجه می باشد، اکثر مردم روستای باغچه جوق زارع و باغدار هستند. ساکنان این روستا بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، دارای ۳۸۶۰ نفر جمعیت با نرخ رشد مثبت است که ۱۹۶۱ نفر مرد و ۱۸۹۹ نفر زن می باشد که ۶۵۰ نفر آنان در گروه سنی ۱۸-۶۶ ساله قرار دارد و جزو جامعه آماری مطالعه حاضر می باشد. از نظر زیر ساخت ها و خدمات گردشگری دارای مراکز اقامتی، پذیرایی و کافه سنتی و آلاچیق های تفریحی و بازارچه محلی می باشد.

روستای نصرت آباد در بخش تخت سلیمان شهرستان تکاب در منطقه کوهستانی و خوش آب و هوا واقع شده است. این روستا در شمال تکاب استقرار یافته و از شمال به روستای گوله گوله، از شرق به مجموعه آثار باستانی تخت سلیمان، از جنوب و غرب به ارتفاعات طویله کوه و روستای احمد آباد علیا محدود می شود و با داشتن مجموعه تاریخی تخت سلیمان و دریاچه و ایوان های مختلف به عنوان محل تاریخی و تفریحی مورد توجه می باشد، اکثر مردم روستای نصرت آباد زارع و دامدار هستند. مردم روستا به زبان های آذری و کردی سخن می گویند. دین مردم این روستا اسلام با مذاهب تشیع و تسنن است. ساکنان این روستا بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، دارای ۸۵۱ نفر جمعیت با نرخ رشد مثبت است که ۵۰۲ نفر مرد و ۳۴۹ نفر زن می باشد که ۶۵ نفر آنان در گروه سنی ۱۸-۶۶ ساله قرار دارد و جزو جامعه آماری مطالعه حاضر می باشد. از نظر زیر ساخت ها و خدمات گردشگری دارای مراکز اقامتی، پذیرایی و کافه سنتی و آلاچیق های تفریحی و بازارچه محلی و هتل و مجموعه تفریحی آبگرم می باشد.

در بین روستاهای که در این پژوهش مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته اند، می توان گفت که روستای باغچه جوق دارای قدمت تاریخی طولانی مدت است. و باغ باغچه جوق از نظر تفریحی و طبیعت زیبا دارای گردشگران زیادی می باشد و نصرت آباد با دارا بودن قدمتی تاریخی و تخت سلیمان از بی شترین

تعداد گردشگران بر خوردار بوده و در کنار آن ه تل ت بخت سلیمان و آب گرم طبیعی و آلاچیق ها و مهمانسراهای گوناگون به چشم می خورد و جاذب گردشگران می باشد. به منظور عملیاتی نمودن و ارزیابی سطح پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری روستایی در روستاهای مورد مطالعه از گویه های جدول (۱) استفاده شده است. گویه های حاضر از طریق پرسشنامه از سرپرستان خانوار محلی روستا تکمیل گردید.

جدول ۱. ارزیابی پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری

بهبود شرایط و کیفیت زندگی
من از زندگی در این روستا که یک روستای گردشگر پذیر است، لذت می برم.
معتقدم در صورت رونق صنعت گردشگری در روستا وضعیت زندگی من هم خوب می شود.
گسترش گردشگری در این روستا باعث بهبود وضع جاده، خیابان و خدمات عمومی روستاها شده است.
گردشگری به ورود امکانات و خدمات عمومی (بهداشتی درمانی، اداری و ...) جدید به روستا کمک کرده است.
من از توسعه گردشگری در این روستا رضایت دارم.
سطح استاندارد زندگی ما در نتیجه توسعه و گسترش گردشگری در این روستا بالا رفته است.
گردشگری موجب افزایش فضاهای تفریحی و گردش (همانند پارکها و فضای سبز و...) شده است.
ساکنان محلی از زندگی کردن در روستای مقصد گردشگری در رنج و عذاب هستند.
خدمات و امکانات موجود در روستا علاوه بر تامین نیازهای گردشگران نیازهای ما را نیز تامین می کند.
گردشگری موجب ایجاد مراکز مهمان پذیر روستایی (هتل ها و اتاق و خانه های اجاره ای) شده است.
میزان جرم و جنایت در روستا با گسترش گردشگری افزایش یافته است.
رعایت حقوق انسانی
زنان پا به پای مردان در مشاغل گردشگری مشغول فعالیت هستند.
همه مردم دسترسی یکسانی برای انتخاب شغل در صنعت گردشگری روستا دارند.
گسترش گردشگری در روستا موجب افزایش رعایت قانون و حقوق یکدیگر شده است.
از کاری که در ارتباط با گردشگری انجام می دهم راضی هستم.
درآمدم از گردشگری جهت تامین نیازهای اولیه خانواده ام کافی است.
درآمدی که از گردشگری به دست می آورم برای ایجاد یک زندگی درخور و شرافت مندانه کافی است.
گسترش گردشگری در روستا موجب افزایش حفظ حریم خصوصی مردم شده است.
گسترش گردشگری در روستا موجب افزایش احترام به میهمان شده است.
حمایت از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی
گسترش گردشگری انسجام و صمیمیت خانوادگی و اجتماعی را در روستای ما از بین برده است.
معتقدم با ورود گردشگران آداب و سنت ها و مراسم سنتی و محلی ما بهتر شده است.
من دوست دارم با لباس و زبان محلی خودمان با گردشگران و میهمانان روستا ارتباط برقرار کنم.
با وجود گسترش گردشگری در روستا مردم به حفظ فرهنگ و سنت های قدیمی خود علاقه مند هستند.
گردشگری انجام فعالیت های گوناگونی فرهنگی (صنایع دستی، سفالگری، جشنواره ها و غیره) محلی را توسط ساکنان محلی تشویق و حمایت کرده است.
گسترش گردشگری به زنده نگهداشتن فرهنگ محلی و حفظ هویت فرهنگی مردم روستا کمک کرده است.
صنعت گردشگری باعث حفظ و نگهداری آثار تاریخی و فرهنگی روستا شده است.
اقدامات زیادی برای حمایت و حفاظت از ارزشها و الگوهای فرهنگی محلی در روستا انجام گرفته است.
معتقدم با ورود گردشگران به روستا ناهنجاری ها و بی بند و باری در بین جوانان افزایش یافته است.

ادامه جدول ۱

توسعه سیاسی نهادی
من در جلسات مربوط به برنامه ریزی و تصمیم گیری در مورد فعالیت های گردشگری شرکت می کنم.
برای حل مشکلات با تصمیم گیری مهم در گردشگری، مردم با اعضا شورا همفکری و همکاری می کنند.
اغلب فعالیت های گردشگری توسط ساکنان روستا مدیریت و اداره می شود.
طرح ها و برنامه های گردشگری با همکاری و هماهنگی با مردم روستا اجرا می شود.
هنگام اجرای یک طرح گردشگری، مردم روستا از جان و دل و درحد توان حاضر به خودیاری و ارایه کمکهای مالی شده اند.
مراکز و نهادهای محلی موجود اطلاعات لازم درباره گسترش گردشگری را به مردم ارایه می دهند.
همه افراد روستا به اطلاعات در مورد گسترش گردشگری دسترسی دارند.
من دوست دارم عضو تشکل های غیردولتی فعال در زمینه گسترش گردشگری باشم.
در زمینه گسترش گردشگری در روستا آنچه برای اجتماع روستایی مفید است برای من نیز مفید است.
اداره امور گردشگری در روستا کاری سخت است و باید به غیر از مردم یعنی توسط دولت صورت گیرد.
تصور می کنم که من و سایر روستاییان کنترل چندانی بر کارهایی که از طرف سازمانهای دولتی در زمینه گردشگری روستا انجام می شود، نداریم.
در روستای ما زنان نیز همپای مردان، در امور مهم گردشگری روستا بدون دریافت دستمزد، نیروی کار خود را در اختیار گذاشته اند.
نهادهای غیر دولتی (انجمن ها، صنوف، تشکل ها و ...) در زمینه گردشگری در روستا در حال فعالیتند.

سپس سعی شد تا با طی کردن مراحل محاسبه آماره‌ها، بی مقیاس کردن، هم جهت کردن، هم علامت کردن و تعیین معیار اندازه گیری، اطلاعات گردآوری شده را برای تحلیل و سنجش آماده کرده و سپس با استفاده رادار پایداری به ارزیابی سطح پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری در روستاهای نمونه پرداخته شده است.

۱- محاسبه آماره ها: بعد از آنکه جداول شاخص‌ها تکمیل شد برای هر ستون از جدول آماره های مربوطه نیز تولید شده و در انتهای جدول اضافه شده است.

۲- بی مقیاس کردن داده‌ها: شاخص های حاصل برای مقایسه با هم و محاسبات آماری لازم است استاندارد و بی وزن شوند برای انجام این کار میزان حداقل و حداکثر هر معرف معین شود و دامنه تغییرات بدست آمد. سپس مقدار حداقل از مقدار عددی هر معرف کم و حاصل بر دامنه تقسیم گردید تا داده های نسبی بی مقیاس بین صفر تا ۱ به دست آید.

۳- هم جهت کردن شاخص‌ها: شاخص‌هایی که تا اینجا ساخته شده اند، جهت صعودی دارند، به عبارتی مقادیر براساس داده‌های حاصل تنها استاندارد شده اند ولی در عمل برخی شاخص‌ها ممکن است، نزولی باشند؛ یعنی هر چه مقدار آن کمتر باشد شرایط بهتری دارد بنابراین لازم است جهت معیارها همسان شود تا امکان مقایسه آن‌ها وجود داشته باشد. بنابراین مجدداً خصوصیات هر شاخص از پایگاه داده خوانده شده، بعد متناسب با آن جهت شاخص اعمال شده است؛ برای شاخص‌هایی صعودی، مقادیر اولیه جایگزین شده و برای شاخصهای نزولی متمم شاخص محاسبه و جایگزین گردیده است.

۴- هم علامت کردن شاخص‌ها: برخی شاخص‌ها منفی و برخی شاخص‌ها مثبت می‌باشند و لازم است علامت تمام آنها یکسان شود، بر این اساس شاخصهایی که منفی هستند شناسایی شده‌اند و جهت آنها متناسب با موضوع پایداری گردشگری تغییر داده شد.

۵- تعیین معیارهای ارزیابی و اندازه‌گیری پایداری: از جمله مسایل اساسی در اندازه‌گیری شاخص‌های توسعه پایدار معیارها و عبارات دقیق تر آن حد و مرز میان خوب و بد و یا خوب، متوسط و ضعیف است؛ در اینجا برای تبدیل محاسبات کمی به مقادیر کیفی از طبقات پنج گانه پرسکات آلن استفاده شده است.

بدین ترتیب همانطوریکه گفته شد، برای محاسبه شاخص پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری روستایی، ابتدا کمیت‌های مختلف حاصل شده از معرف‌ها به داده‌های نسبی بی‌مقیاس تبدیل گردید. برای انجام این کار میزان حداقل و حداکثر هر معرف معین شد و دامنه تغییرات بدست آمد. سپس مقدار حداقل از مقدار عددی هر معرف کم و حاصل بر دامنه نوسانات تقسیم گردید تا داده‌های نسبی بی‌مقیاس بین صفر تا یک بدست آید.

یافته‌ها

مشخصه‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان

ارزیابی وضعیت جنسیت در بین پاسخگویان نشان می‌دهد که از کل نمونه تحقیق برای سرپرست خانوارها ۶۹ درصد را مردان و ۳۱ درصد را زنان با فراوانی ۲۰۰ نفر مرد و ۹۰ نفر زن تشکیل داده‌اند. (جدول ۲)

وضعیت سنی پاسخ دهندگان

بررسی وضعیت نسبی سرپرست خانوارها نشان می‌دهد، ۲۲/۸ درصد بین ۲۲-۳۱ سال با فراوانی ۶۶ نفر و ۳۲/۴ درصد بین ۳۲-۴۱ سال با فراوانی ۹۴ نفر و ۲۸/۳ درصد بین ۴۲-۵۱ سال با فراوانی ۸۲ نفر و ۸/۳ درصد بین ۵۱-۶۱ سال با فراوانی ۲۴ نفر و ۸/۳ درصد بین ۶۱-۶۶ سال با فراوانی ۲۴ نفر سن داشته‌اند. باتوجه به این مطالب مشاهده می‌گردد که گروه سنی ۵۲-۶۶ با ۸/۳ درصد در پایین‌ترین رده و گروه سنی ۳۲-۴۱ سال با ۳۲/۴ درصد در بالاترین رده قرار داشته‌اند. نتایج این بخش در جدول (۲) خلاصه شده است.

جدول ۲: نتایج توزیع فراوانی خصوصیات فردی سرپرستان خانوار (مردم محلی) (n=۲۹۰)

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
جنسیت	مرد	۲۰۰	۶۹	-	-	-	-
	زن	۹۰	۳۱	-	-	-	-
جمع		۲۹۰	۱۰۰٪				
سن (سال)	۳۱-۲۲	۶۶	۲۲/۸	۲۲	۶۶	۴۱/۶۸	۱۰/۱۷
	۴۱-۳۲	۹۴	۳۲/۴				
	۵۱-۴۲	۸۲	۲۸/۳				
	۶۱-۵۲	۲۴	۸/۳				
	۷۱-۶۲	۲۴	۸/۳				
جمع		۲۹۰	۱۰۰٪				

سطح تحصیلات

وضعیت تحصیلات سرپرستان خانوار در جدول (۳) مشخص می‌باشد. که ۷/۹ پاسخگویان در سطح بی‌سواد، ۱۸/۶ در سطح ابتدایی، ۲۷/۹ در سطح راهنمایی، ۲۳/۸ درصد در سطح دیپلم، ۴/۱ درصد در سطح کارشناسی و ۳/۴ درصد در سطح کارشناسی ارشد و بالاتر تحصیلات می‌باشند. بیشترین فراوانی مربوط به سطح تحصیلات راهنمایی می‌باشد.

جدول ۳: توزیع فراوانی تحصیلات سرپرستان خانوار (مردم محلی) (n=۲۹۰)

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	تحصیلات
۱۰۰	۳/۴	۱۰	کارشناسی ارشد و بالاتر
۹۶/۶	۴/۱	۱۲	کارشناسی
۹۲/۴	۱۴/۱	۴۱	فوق دیپلم
۷۸/۳	۲۳/۸	۶۹	دیپلم
۵۴/۵	۲۷/۹	۸۱	راهنمایی
۳۵/۹	۱۸/۶	۵۴	ابتدایی
۷/۹	۷/۹	۲۳	بی‌سواد
	۱۰۰٪	۲۹۰	جمع

یافته‌های توصیفی شاخص پایداری اجتماعی- فرهنگی گردشگری روستایی

در بعد پایداری اجتماعی- فرهنگی گردشگری روستایی شاخص‌های منتخب شامل رعایت حقوق انسانی، بهبود شرایط و کیفیت زندگی و حمایت از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی و توسعه سیاسی و نهادی مورد اشاره قرار گرفته است. همانطور که در جدول ۴ نشان داده شده است، در مجموع روستاهای مورد مطالعه، شاخص حمایت از ارزشها و الگوهای اجتماعی و فرهنگی بیشترین مقدار میانگین با ۴/۱۱ و شاخص رعایت حقوق انسانی با کمترین میانگین ۲/۶۵ را داشته است و وضعیت شاخص‌های مورد مطالعه در بین روستاهای مختلف یکسان نبوده، بطوریکه شاخص رعایت حقوق انسانی بیشترین میزان میانگین از ۳/۲۵ در روستای نصرت آباد تا ۲/۶۵ در روستای حسنلو متغیر است. از نظر بهبود شرایط و کیفیت زندگی بیشترین میزان میانگین در این روستاها با ۳/۸۳ متعلق به روستای نصرت آباد تا ۳/۲۹ در روستای سهولان متغیر است. در شاخص حمایت از الگوها و ارزشهای اجتماعی بیشترین میانگین مربوط به روستای نصرت آباد با ۴/۱۱ و کمترین آن مربوط به روستای حسنلو با ۲/۹۳ می‌باشد و در شاخص توسعه سیاسی و نهادی بیشترین میانگین مربوط به روستای باغچه جوق با ۳/۳۲ و کمترین آن مربوط به روستای سهولان با ۲/۹۶ می‌باشد.

جدول ۴: یافته های توصیفی شاخص های ترکیبی پایداری اجتماعی و فرهنگی

نام روستا	آماره های توصیفی	وضعیت شاخص های ترکیبی پایداری اجتماعی - فرهنگی		
		رعایت حقوق انسانی	بهبود شرایط و کیفیت زندگی	حمایت از الگوها و ارزشهای اجتماعی
باغچه جوق	فراوانی	۱۳۶	۱۳۶	۱۳۶
	میانگین	۳/۲۲	۳/۷۱	۳/۳۲
	انحراف معیار	۰/۶۶	۰/۵۲	۰/۵۳
سهولان	فراوانی	۱۸	۱۸	۱۸
	میانگین	۳/۲۰	۳/۲۹	۲/۹۶
	انحراف معیار	۰/۵۸	۰/۴۷	۰/۷۵
حسنلو	فراوانی	۱۶	۱۶	۱۶
	میانگین	۲/۶۵	۳/۶۹	۳/۳۶
	انحراف معیار	۰/۹۸	۰/۸۷	۰/۸۳
نصرت آباد	فراوانی	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰
	میانگین	۳/۲۵	۳/۸۳	۴/۱۱
	انحراف معیار	۰/۴۸	۰/۴۶	۰/۵۰

ارزیابی سطح پایداری اجتماعی گردشگری در روستاهای مورد مطالعه

برای تبدیل محاسبات کمی به مقادیر کیفی از طبقات پنج گانه پرسکات آلن که در جدول شماره (۵) ارائه گردیده، استفاده شده است.

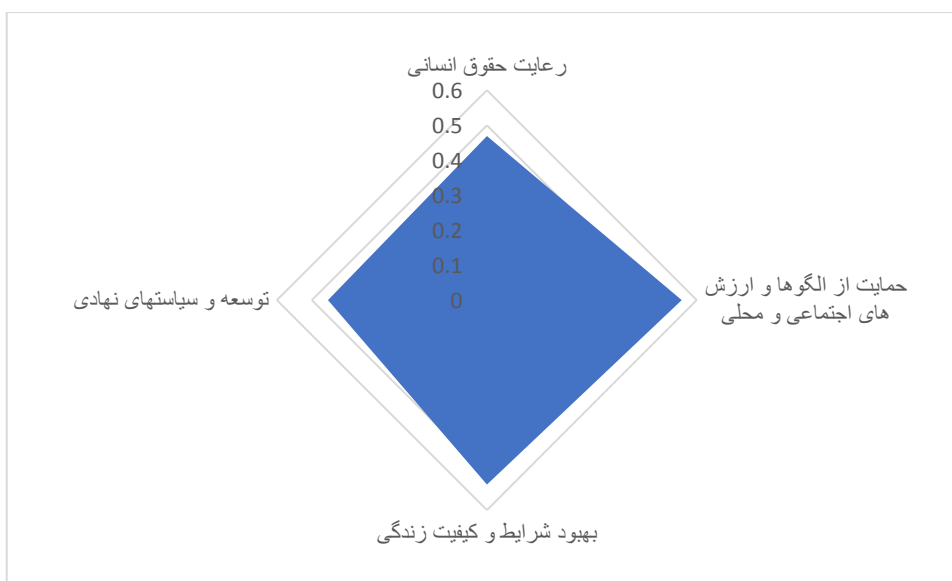
جدول ۵. طبقات پنج گانه ارزیابی پایداری پرسکات آلن

رتبه	ارزش	معادل	وضعیت
۱	۲۰-۰	۰/۲-۰	ناپایدار
۲	۴۰-۲۱	۰/۴۰-۰/۲۱	ناپایداری بالقوه (ضعیف)
۳	۶۰-۴۱	۰/۶۰-۰/۴۱	متوسط
۴	۸۰-۶۱	۰/۸۰-۰/۶۱	پایداری بالقوه (خوب)
۵	۱۰۰-۸۱	۰/۱-۰/۸۱	پایدار

شاخص ها و معرف های وضعیت پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری روستایی در جامعه نمونه مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. مطابق با روش شناسی تحقیق از ابزار گرافیکی رادار پایداری یا AMOEBA برای تحلیل، ترکیب و نمایش ارزش شاخص های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی گردشگری استفاده شده است. همانطوریکه نتایج حاصله از جدول شماره (۶) در مورد شاخص های پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری نشان می دهد روستاهای مورد مطالعه در کل دارای نمراتی بالاتر از حد متوسط می باشند،

جدول ۶: ارزش شاخص های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی گردشگری

سرپرست خانوار	شاخص های پایداری گردشگری روستایی	بعد پایداری
۰/۴۶۹	رعایت حقوق انسانی	اجتماعی - فرهنگی
۰/۵۵۷	حمایت از الگوها و ارزش های اجتماعی و محلی	
۰/۵۲۷	بهبود شرایط و کیفیت زندگی	
۰/۴۵۴	توسعه و سیاست های نهادی	

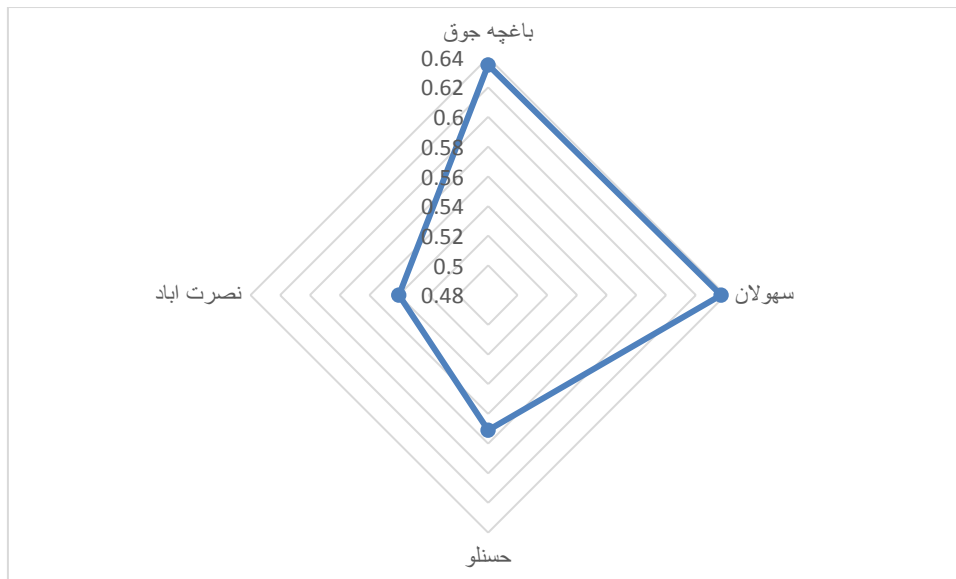

شکل ۲: رادار کل شاخص های پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری روستاهای هدف استان آذربایجان غربی

با عنایت به نتایج حاصله در جدول (۷) و نمودار (۳) از دیدگاه پاسخگویان روستای سهولان با حداکثر امتیاز پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری برابر با ۰/۶۳۷ دارای بیشترین رتبه به لحاظ پایداری است.

جدول ۷. وضعیت پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری در روستاهای نمونه از دیدگاه پاسخگویان

پاسخگویان	نام روستا	پایداری اجتماعی - فرهنگی
سرپرست خانوار	باغچه جوق	۰/۶۳۵
	سهولان	۰/۶۳۷
	حسنلو	۰/۵۷۱
	نصرت آباد	۰/۵۴۰
کل		۰/۵۹۶

شکل ۳: وضعیت پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری روستاهای هدف استان آذربایجان غربی

روستاهای مورد مطالعه، به لحاظ شاخص های اجتماعی - فرهنگی از وضعیت بهتری برخوردار هستند و در کل همه روستاها دارای پایداری اجتماعی متوسطی هستند. با این اوصاف می توان گفت که عوامل بسیاری در پایداری متوسط اجتماعی گردشگری روستایی نقش داشته اند که می توان به میزان علاقه مندی و رضایتمندی جمعیت از توسعه گردشگری و روحیه مشارکت پذیری اشاره نمود که تاثیر بسیاری بر پایداری گردشگری در روستاهای مورد مطالعه در این بعد داشته است.

بحث و نتیجه گیری

دستیابی به توسعه پایدار مناطق روستایی از اهداف نهایی توسعه پایدار گردشگری روستایی است. بایستی تلاش شود تا عوامل و پیامدهای نامطلوب گردشگری شناخته شود و از اثرات مخرب گردشگری در این مناطق کاسته شود. هدف این پژوهش ارزیابی پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان غربی بوده است. بر این اساس، تعداد ۴۱ گویه برای ارزیابی پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری روستایی که مناسب با ساختار روستاهای استان آذربایجان غربی و سازگار با محیط روستاها می باشند، بدست آمد و در فرآیند ارزیابی پایداری اجتماعی - فرهنگی گردشگری در روستاهای هدف بکار گرفته شدند.

نتایج بدست آمده از روش میدانی بیانگر این مطلب است که در مجموع روستاهای مورد مطالعه از سطح پایداری اجتماعی - فرهنگی متوسطی برخوردارند و بیشترین پایداری اجتماعی - فرهنگی با امتیاز ۰/۶۳۷ متعلق به روستای سهولان و کمترین امتیاز پایداری با مقدار ۰/۵۴۰ مربوط به روستای نصرت آباد بود. نتایج حاصل از این تحقیق در زمینه پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری، تاییدکننده ی نظرات ارمغان (۱۳۹۸) کروی و پذیرافشان (۱۳۹۴)، کاظمی پور و همکاران (۱۳۹۴)، امینی و زیدی (۱۳۹۳) و نیکبین و کرمی (۱۳۹۱) است که در تحقیقات خود به بررسی آثار اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری پرداختند .

در کل نتایج بدست آمده نشان داد که شاخص‌های حمایت از الگوها و ارزش‌های اجتماعی و بهبود شرایط و کیفیت زندگی سهم بیشتر و شاخص‌های رعایت حقوق انسانی و توسعه سیاسی و نهادی سهم کمتری در پایداری اجتماعی و فرهنگی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی داشتند.

مناطق روستایی استان آذربایجان غربی از نظر اجتماعی- فرهنگی، تاریخی و مذهبی مستعد توسعه گردشگری روستایی می باشد و لازم است تدوین برنامه عملیاتی برای استفاده از این جاذبه ها مورد توجه قرار گیرد. تفاوت‌های فرهنگی بین مناطق گردشگری و آگاهی کم میزبانان نسبت به نیازها و خواسته‌های گردشگران و از طرف دیگر عدم آگاهی گردشگران از فرهنگ میزبانان از جمله مشکلات عمده می باشد. ضعف اطلاع‌رسانی مؤثر و کارآمد در معرفی جاذبه‌ها و مراکز گردشگری نیز از دیگر موانع موجود در حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی است. آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم محلی در مورد نحوه برخورد با گردشگران می‌تواند تا حدود زیادی از تعارض بین مردم محلی و گردشگران کم کند.

منابع

- ابراهیمی، ع. و خسرویان، م. ر. ۱۳۸۴. عوامل مؤثر بر رشد توسعه صنعت توریسم در استان مازندران. مجموعه مقالات اولین همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه استان مازندران، تهران: انتشارات رسانش.
- ارمغان، س. (۱۳۹۸). ارزیابی شاخص‌های اجتماعی فرهنگی در پایداری گردشگری روستاهای شهرستان نور. راهبردهای توسعه روستایی، ۶ (۳): ۳۴۷-۳۶۲.
- اکبریان رونیزی، س. ر. و رضوانی، م. ر. ۱۳۹۴. تحلیل و تبیین پایداری توسعه گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دماوند). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۷، شماره ۱: ۹۵-۸۱.
- امینی، ع. و زیدی، ز. (۱۳۹۳). تاثیرات فرهنگی گردشگری در مناطق روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی روستای ایبانه). تحقیقات جغرافیایی، ۳۰ (۲): ۱۳-۳۲.
- تقدیسی، ا.، گودرزی، س. و بیگ محمدی، ح. ۱۳۹۴. بررسی و تحلیل چالش‌های توسعه توریسم روستایی از دیدگاه روستائیان روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی. فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا). سال پنجم، شماره اول، ۸۳-۱۰۰.
- دربان آستانه، ع. ۱۳۸۵. گردشگری پایدار روستایی و شاخص‌های ارزیابی آن. ویژه‌نامه نخستین همایش توسعه گردشگری روستایی و عشایری، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- رضوانی، م. ر. ۱۳۸۷. توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار. چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- شارپلی، ر. ۱۳۸۰. گردشگری روستایی، ترجمه منشی زاده، رحمت اله و نصیری، فاطمه، نشر منشی.
- شریف‌زاده، ا. و مرادنژادی، ه. ۱۳۸۱. توسعه پایدار و توریسم روستایی. ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، شماره ۲۵۱.

- شمس‌الدینی، ع. ۱۳۸۹. «گردشگری روستایی» راهکاری سازنده برای توسعه روستایی نمونه موردی: روستای فهلیان. مجله مسکن و محیط روستا، ۱۳۱: ۱۰۷-۹۵.
- طهماسبی پ.، جمعلی و مجیدی، ر. ۱۳۸۴ چشم‌انداز گردشگری سواحل جنوبی دریای خزر و آثار آن بر توسعه شهرها و روستاهای منطقه (مطالعه موردی: شهرستان تنکابن). مجموعه مقالات اولین همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه استان مازندران.
- فراهانی، ح. ۱۳۸۵. ارزیابی پایداری در نواحی روستایی با تاکید بر عوامل اقتصادی- اجتماعی: مطالعه موردی شهرستان تفرش، به راهنمایی رحمت الله فرهودی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه تهران.
- کاظمی پور، ش.، رضایی، ح. و رضانی فر، ح. (۱۳۹۴). سنجش نگرش جامعه میزبان به گسترش آسیب‌های اجتماعی ناشی از توسعه گردشگری در شهر همدان. تحقیقات فرهنگی ایران، ۸ (۱): ۱۸۴-۱۵۱.
- کروبی، م. و بذرافشان، ش. (۱۳۹۴). توسعه گردشگری و تغییر الگوهای فرهنگی در نواحی روستایی (مورد مطالعه روستای آسیاب‌سر شهرستان بهشهر). تحقیقات فرهنگی ایران، ۸ (۲): ۷۳-۹۴.
- مهدوی، د. ۱۳۹۰. ارزیابی پایداری توسعه گردشگری روستایی در ایران (مورد: روستاهای تاریخی- فرهنگی ایران). رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا.
- نیک‌بین، م. و کرمی، م. (۱۳۹۱). بررسی پایداری اجتماعی- فرهنگی توسعه گردشگری (مطالعه موردی جزیره کیش). تحقیقات فرهنگی، ۵ (۲): ۱۵۸-۱۳۷.
- وزین، ن. و شیخی، ا. (۱۳۹۹). پیامدهای فرهنگی توسعه گردشگری در کشور از دیدگاه خبرگان. گردشگری فرهنگ، ۲۱ (۳): ۲۸-۲۱.

Haigh, M. (2020). Cultural tourism policy in developing regions: The case of Sarawak. *Malaysia Tourism Management*: 1-13.

Sesotyanyngtyas, Mega. and Manaf, Asnawi. (2015). Analysis of sustainable tourism village development at Kutoharjo village, Kendal regency of central. *Procedia. Social and Behavioral Sciences*: 273-280.

Yan, H. (2019). Cultural Heritage Tourism: Five Steps for Success and Sustainability. *Tourism Management*: 135-154.